

М. ЗУСЬМАН.

До плянування праці на виробництві

Контрольні точки, з яких починають проектувати питання праці на виробництві, охоплюють два всім відомі явища: продукційність праці й зарплату. У наслідок визначення певного співвідношення темпів зростання для показників, повинна знизитися собівартість продукції через зниження графі „зарплата“ в калькуляції продукції, а також зменшитися частка постійних видатків при поширенні виробництва через підвищення продукційності праці на виробні.

Отже, завдяки певному співвідношенню у темпах зростання продукційності праці і пересічної зарплати утворюється економія в річному фонді зарплати, що між іншим, позначається на задільних розцінках у бік зменшення їх.

Обчисляють на практиці зниження видатків на виробничу зарплату у калькуляції виробів, яке стає в наслідок запроєктованого підвищення темпів продукційності праці і пересічної зарплати, — таким способом. Відношення пересічної зарплати плянового року до попереднього ділять та таке ж відношення продукційності праці плянового року до попереднього, наслідок помножують на 100 і цей здобуток вилучають зі 100%; отже одержують відсоток зниження видатків на зарплату в калькуляції виробів. Це суттю буде тотожне відсотковій економії з фонду зарплати. Наведімо цю практично вживану формулу й приклад:

$$x = \left(100 - \frac{100 + b}{100 + a} \cdot 100\right) \%, \text{ де}$$

x — % зниження видатків на виробничу зарплату в собівартості продукції,

a — % запроєктованого зросту продукційності праці,

b — % запроєктованого зросту пересічної зарплати.

Приклад:

За пляном запроєктовано:

зростання продукційності праці на 16%

„ пересічної зарплати на 4%

$$x = \left(100 - \frac{100 + 4}{100 + 16} \cdot 100\right) \% = 10,0 \%$$

Можна для цих розрахунків вживати ще достатнішу формулу, а саме:

$$x = \frac{(a - b) 100}{100 + a} \%,$$

яка безпосередньо дає відсоток зниження видатків на виробничу зарплату. Значення літер тут такі ж самі, як і у наведеній попереду формулі.

Беручи той самий приклад, маємо:

$$x = \frac{(16 - 4) \cdot 100}{116} = 10,3 \%$$

Ця формула буде зручнішою. Її навіть можна вживати обчислюючи економію в фонді зарплати у межах не тільки окремого підприємства, але поширюючи масштаб до цілих галузів промисловости і всієї сукупности останньої.

Щоб якнайбільше унаочнити й підкреслити зміст формули, зробимо приблизний розрахунок економії річного фонду зарплати, запроєктованого на 1931 рік для всієї промисловости, беручи в основу запроєктовані на 1931 рік темпи зростання продукційности праці й пересічної зарплати. Отже, за пляном народнього господарства передбачено на 1931 рік зростання продукційности праці на 28%, а пересічної зарплати на 6%. Фонд зарплати промислових робітників за пляном становитиме 1931 року 4,2 мільярда карбованців.

Отже, за формулою обчисляємо економію, яка дорівнюватиме:

$$\frac{(28 - 6) \cdot 100}{128} \cdot \frac{4\,200\,000\,000}{100} = \frac{17,19 \times 4\,200\,000\,000}{100} = 721\,980\,000$$

Отже, саме тільки зростання продукційности праці в нашій промисловості повинно утворити таке колосальне нагромадження, як вісімсот мільйонів карбованців.

Але правильного визначення тільки самих цих цифер ще занадто мало. Слід намічувати ряд заходів, здійснюючи які можна досягти запроєктованого темпу зростання продукційности праці і як наслідок — певної економії в річному фонді зарплати. Усі намічвані заходи можуть бути оцінювані на грошовий еквівалент через економічну оцінку застосування методів організації праці, раціоналізації виробництва, механізації, поліпшення технологічних процесів, ущільнення робочого дня, підвищення інтенсивности праці тощо, себто тих факторів, що впливають й обумовлюють зростання продукційности праці й водночас приводячи до зменшення задільних розцінок, позначаються економією в фонді зарплати.

Отже повстає завдання визначити, на яких саме ділянках виробництва можна передбачити здійснення намічваних заходів впливу на зростання продукційности праці, встановити не тільки наявність таких впливових чинників, але і їх відповідність запроєктованому темпові зростання продукційности праці. Тобто ми дістаємо цілу систему взаємопов'язаних факторів, запровадження в життя яких також повинно бути розраховано за конкретним пляном, разом з оцінкою відповідного економічного ефекту від них або у виразі наявного конкретного зростання продукційности праці, або в грошовому виразі економії у виробничій зарплаті. Рекомендована від ПЕУ ВРНГ УСРР схема факторів впливу на продукційність праці й методи зважування їх ефективности щодо цього допомагає плянувати ці питання на виробництві у повній системі. Не менш вдало спробу збудувати таку схему факторів зробив Готман у своїй книжці „Планирование и учет труда в промышленности“, яка дуже вдало розв'язує суть і зміст цього питання. Наводити тут ці схеми немає можливости за браком місця. Але коротенько торкнутися основних принципів побудови цих метод являє чималий інтерес і по-зможі ми це зробимо.

Поперше, можна відзначити для обох методів споріднені риси щодо оцінки впливу на продукційність праці таких факторів, як: зміна в складі робітничої сили (співвідношення між основними і допоміжними робітниками, скорочення зайвими робочої сили, тощо), зменшення невиходів, перестоїв, браку; особливо це стосується трьох останніх факторів, а саме певний відсоток зменшення невиходів, перестоїв, браку дорівнює такому ж

відсоткові зростання продукційности праці. Щождо решти факторів, як раціоналізація, механізація, пуск нового устаткування, збільшення навантаження підприємства, то ефективність їх впливу на продукційність праці за схемою ПЕУ ВРНГ УСРР в основному сходить до обрахування кількості зекономленої робсили завдяки запровадженню одного з вищенаведених факторів і спроцентування їх до кількості робітників за пляном; одержаний відсоток і править за вплив даного фактору. Обчислення за методом Готмана цих факторів буде складніше, бо Готман приводить ці розрахунки водночас у двох вимірниках, а саме—оцінюючи вплив запроваджених факторів показниками відсоткового зростання продукційности праці й економією на зарплаті. Обидва вимірники у нього баляються і це надає його методі певної повноти й систематичности і вабить стрункістю й чіткістю системи. Треба зазначити, що Готман у своїй аргументації виходить з умовного припущення, що кожний відсоток зростання продукційности праці за рахунок різних факторів дає певну однакову суму економії зарплати. Це дає йому перевідний еквівалент для взаємної оцінки зросту продукційности праці, виходячи з суми економії, і навпаки, для одержання суми економії базуючись на певному відсотку зростання продукційности праці. Отже, в одних випадках легше вплив фактора виявити через визначення відсотку зростання продукційности праці, в інших через визначення суми економії, і це цілком задовольняє вимоги оцінки ефективности цих факторів, бо обидва вимірники мають певний перевідний еквівалент. Останній Готман знаходить дуже просто, а саме в такий спосіб. Виходячи з запроєктованих темпів зростання продукційности праці й зарплати, за допомогою вищенаведеної формули:

$$x = \frac{(a - b) 100}{100 + a},$$

знаходять відсоток економії в річному фонді зарплати і маючи за промфінпляном річний фонд зарплати в абсолютному значенні, легко знаходять суму економії на річному фонді зарплати вже в грошовому виразі, остання дорівнює запроєктованому відсоткові зростання продукційности праці; поділяючи її на запроєктований відсоток зростання продукційности праці й одержують потрібний еквівалент.

Але не тільки в цьому полягає сенс усіляких раціоналізаторських заходів і механізації *).

Окрім економії в зарплаті від запровадження заходів, останні ще дають незважуваний мовою цифр ефект, а саме допомагають звільнити деякі категорії робітників і перерозподілити за раціональнішим призначенням такий дефіцитний фактор, як робсилу. Отже, друге питання, що впливає з усього вищезазначеного, це встановлення певної кількості робітників за промфінпляном. Маючи детальний плян розрахунку зростання продукційности праці по окремих ділянках виробництва в наслідок всіляких наведених вище факторів і орієнтуючись на передбачуваний розмір виробництва за пляном, а також базуючись на нормах виробки, обґрунтованих ТНБ з повним обліком впливу раціоналізаторських заходів, визначають кількість потрібної робсили з повною диференціацією робітників за професіями і фахом. Поруч з цим стоять ще самостійні важливі питання, як підготовка кадрів, джерела покриття дефіцитної робсили тощо, які потребують окремого висвітлення.

*) Тут мова мовиться тільки про вплив раціоналізаторських заходів на питання праці.

С. БРОУН і А. КАЦ

Шляхи розвитку української державної олійницької промисловости

Якщо по деяких галузях промисловости, що працює на сільсько-господарській сировині, виробництво часто лімітує сировину, то становище української олійницької промисловости зовсім інше: переробні можливості тут далеко менші від наявної сировинної бази.

Річна виробнича спроможність товарних олійницьких підприємств зосереджених зараз у системі Укролії, становить коло 316 тис. тонн різних культур.

Щодо сировинної бази, то, виходячи з засівних площ 1931 р. і з запроєктованої в контрольних числах врожайности та товарности технічних культур, її маємо таку:

Культури	Засівна площа в тис. га	Гуртовий збір у тис. тонн.	Фонд до переробу у тис. тонн	Вироб. укролії за к. ч. 1932 р. у тис. тонн	% охоплення
Сояшник	1028,9	670,7	460,0	285,0	62,0
Льон	156,2	83,6	35,0	17,8	50,0
Ковоплі	184,5	115,6	25,0	11,4	45,0
Рицина	12,4	6,2	4,6	—	—
Соя	178,5	125,7	63,0	—	—
Бавовна	163,8	38,3	51,9	—	—
Інші	43,0	57,8	22,0	1,8	8
Разом	1767,3	1097,9	671,5	316,0	47%

Отже, 1932 року державна українська олійницька промисловість переробить тільки 47% наявної сировини, при чому найгірше стоїть справа з переробленням нових видів олійних рослин: сої, рицини, рапсу і багатьох інших, не кажучи вже про нові види олійної сировини (кісточкові, мучень, кукурудзяні ростки, тощо), для перероблення яких Україна не має ні одного придатного заводу.

Єдиний екстракційний цех є лише на 2 ГМЗ в Одесі, що його намічається зараз розширити від 2,0 до 7,5 тис. тонн (у переводі на рицину).

Навіть коли взяти всю іншу олійницьку промисловість, промисловість колгоспів і всіх видів кооперації, то й тоді переробні можливості України будуть далеко менші від сировинної бази.

Тимто доведеться або ж вивозити чималу кількість сировини поза межі України, або переробляти її на кустарних підприємствах. Однак, масовий вивіз сировини був би нецільний через нетранспортабельність його і, крім того, взагалі були б труднощі з розміщенням її, оскільки по інших районах Союзу олійницька промисловість постачається з ближчих районів.

Переробляти ж сировину на кустарних підприємствах — зовсім неприпустимо через надзвичайно високі втрати олії на виробництві. Навіть

проти теперішніх спрацьованих заводів України перероблення 300 тис. тонн соняшника на кустарних олійницях дає додаткових втрат 6 000 тонн олії що приблизно дорівнює річному контингентові постачання олії для Донбасу та Криворіжжя.

Зростання сировинної бази, як то накреслює НКЗем у п'ятирічному розрізі, неминуче призведе до дальшого зростання диспропорції між сировинною і виробничою базою.

Треба зазначити, що союзні й українські організації гаразд не зважили того, що українська сировинна база зростає майже в 6 разів проти дореволюційного часу (за даними ЦСУ та НКЗему засівна площа в 1913 р. становить 337,3 тис га проти 1,782 т. га в 1931 р.) і що в зв'язку з цим треба відповідно посилити й виробничу базу, — отже в результаті і маємо розрив між виробничою і сировинною базами.

Зважаючи на сильне відставання виробничих можливостей від сировинної бази, треба було, поперше, набагато збільшити капіталовкладання в цю галузь промисловости і, подруге, спрямувати їх на будівництво насамперед жиродобувних підприємств, на розширення виробничої спроможности наявних підприємств.

Така настанова відповідала б і інтересам усього народного господарства, бо зникла б диспропорція між сировинною і виробничою базою і був би стимул для дальшого розвитку засівів олійних культур. а разом і збільшився б загальний жировий баланс країни.

Капітальне будівництво на Україні гостро суперечить такій настанові.

На реконструкцію та поширення наявних підприємств в 1930 р було витрачено і витрачається в 1931 р (за даними Укролії) 2.754.446 карб. 98 коп. і на капітальний ремонт 374.871 карб. 17 коп., а разом 3.129.318 карб. 15 коп., в тім числі:

витрати 1929-30 р. карб. 1.862.318—15 к.

„ 1931 р. „ 1.267.000 Разом 3.129.318—15 к

Маючи на увазі, що основний капітал Укролії (рахуючи й спрацьованість) дорівнює сумі в 6,5 млн. крб., капіталовкладення тільки за 2 роки досягають значних розмірів — 42, 3% до основного капіталу.

Такі великі капіталовкладення вимагали того, щоб був генеральний плян реконструкції та поширення старих підприємств з тим, щоб спрямування капіталовкладень виходило с принципу: робити витрати в точки, що можуть дати найбільший економічний ефект — на підприємства, що мають перспективи дальшого розвитку, і на поширення переробних можливостей тресту,

Такого генерального пляну реконструкції та поширення в Укролії немає.

Капітальні витрати спрямовуються не за генеральним пляном реконструкції та поширення, а цілком випадково.

Замість концентрувати витрати на найбільш перспективних і рентабельних підприємствах—кошти були розпорошені серед багатьох об'єктів (на 20 заводах), і це в результаті призвело до безефективности або надзвичайно малої ефективности вкладань.

Це стверджується вищенаведеними даними (у цілому по Україні в переводі на соняшник):

Отже, тим часом як основний капітал відновлюється на 42,3%, переробні можливості зростають в 1931 р. тільки на 12,7% (1024:908) і в 1932 на 25,7% проти 1929-30 р. і на 11,5% проти 1931 р., при чому втрати олії у виробництві зменшуються лише на 0,25% (або на 6,25% фактичних втрат у 1929-30 р.) а олійність макухи зменшується лише на 0,63% (або на 6,4% проти фактичної олійности макухи в 1929-30 р.)

	1929-30 р.	1931 р.	1932 р.
Пересічно доб. теорет. потужн.	918,14	1024,29	1142,36
лення " " перероблення "	855,30	960,31	1142,36
% використання теор. потужн.	94,18	97,75	100,00
Розмір втрат олії у вироб	4,0	3,75	—
Олійність макухи . . .	9,08	8,45	—
Вартість перероблення .	14,84	13,34	—

Вартість переробу зменшується пересічно по тресту тільки на 1 карб. 50 коп. на тонну, або приблизно на 10%.

По окремих підприємствах ефективність ще менша. Приміром по Одеській групі підприємств (капіталовкладення тут за 2 роки без капітального ремонту дорівнюють 1.002,1 тис. крб.), втрати у виробництві зменшуються на 1-му заводі на 0,15%, на 2-му і стабілізуються на 3,8% і на 3-му зменшуються на 0,01%

Деякі заводи замість знизити собівартість переробу, збільшують її. Напр., на 4-му заводі (за 2 роки вкладається 227 тис. карб.) собівартість зростає на 47 коп. або на 4%; на 16-му заводі (капіталовкладення — 20 тис) собівартість зростає на 2 карб 13 коп. або на 15%.

Не зважаючи на значні капіталовкладення в Одеську групу заводів вони дають найгірші якісні показники. Тим часом як собівартість переробу по всьому тресту становить 13 карб. 34 коп., собівартість на 1-му заводі дорівнює 13 карб. 45 к., на 2-му заводі 12 карб. і на 3-му заводі навіть 16 карб. 02 коп. за тонну.

Надзвичайну скромність запроєктувань в частині якісних показників на 1931 р. (зменшення втрат у виробництві на 0,25%, зменшення олійности макухи на 0,63) стверджує ще й те, що за прийнятого оптимального мінімуму втрат олії у виробництві в 3,3% по неукраїнських заводах (Краснодар) уже поточного року втрати не перевищують 3,6% а олійність макухи не більша як 7,8%.

Треба відзначити ще один момент, який показує, як неприпустимо робити капіталовкладання на реконструкцію та поширення без генерального плану, а саме те, що вартість поширення на одну тонну добової потужности коштує по Укролії на 1931 р. (без 2-го Одеського заводу) 19,4 тис. карб., тим часом як збудування нових заводів у Маріуполі коштує 18 тис. карб., Борисоглебському 17 тис. карб. і т. д.

Виходить, що фізична і моральна спрацьованість наявних підприємств така велика, що поширення вийшло дорожче ніж будування нових заводів.

Капіталовкладання ж на нове будівництво були спрямовані хибним шляхом. Замість вкладати кошти, щоб забезпечити збільшення жирних ресурсів. кошти вкладалися на будування жиропереробних підприємств.

До таких підприємств належить і Харківський маргариновий завод і Слов'янський гідрогенізаційний завод.

Цей гідрогенізаційний завод, власне кажучи, являє собою цех майбутнього великого Слов'янського комбінату, що складатиметься (крім гідрогенізаційного цеху) з олієекстракційного, маргаринового і миловарного цехів, а також цеху для перероблення лузги.

В першу чергу будували гідренізаційний завод (цебто підприємство переробне, а не жиродобувне), а не олієекстракційний тому, що була потреба в постачанні технічного саломасу для миловарної промисловости.

За економічні обґрунтування цього будівництва були такі міркування: близькість сировинної бази для олієекстракційного заводу (кол. Артемівська та Старобільська округи), дешевий водень з заводу Електрон, що стоїть поблизу, можливість мати електроенергію та пару з заводу Триплекс і, нарешті, те, що була частина готових будівель, які належали Укрхемтрестові і їх можна було цілком використати під виробничі корпуси.

Але в міру того, як здійснювалось будівництво гідренізаційного заводу, відпадали основні передумови його збудування у Слов'янському.

Виявилось, наприклад, що неможливо мати пару з заводу Триплекс і довелось будувати власну казановню, при чому вона була збудована малопотужна (на 90 кв. метр. на гриву) і коли закінчиться будування всього комбінату буде зовсім зайва.

Коли ж малося вже пускати завод, виявилось, що неможливо мати й водню стільки, щоб забезпечити виробничу потребу заводу,—отже, на порядку денному стоїть цілком актуальне питання, щоб будувати власні газородні печі, без яких завод не може робити на всю пропускну спроможність.

І, нарешті, якщо будування гідренізаційного заводу раніш виправдувалось потребою постачати саломас для миловаріння, то тепер ця передумова відпадає, бо є думка переобладнати завод під харчовий саломас для постачання Харківському маргариновому заводу.

Характерна внутрішня неув'язка економічних обґрунтувань будівництва заводів в рямках самого тресту. Слов'янський гідренізаційний завод, як уже була мова вище, будували виключно на технічний саломас. Харківський же маргариновий завод будують на базі харчового саломасу знов таки того ж самого Слов'янського заводу.

Ця „неув'язка“ виявилась тільки останніми днями, коли в Укролії вирішили переобладнати Слов'янський гідрозавод під харчовий саломас. Взагалі та економічна записка про збудування Харківського маргаринового заводу, що лежить у справах Укролії, ні в якому разі не може бути названа економічним обґрунтуванням будівництва цього заводу. Широко викладаючи переваги маргарину як продукту харчування, ця записка не менш широко критикує, відомості відділу Демографії Держпляну, і кінець кінцем погоджується з ними і приходять до того висновку, що будувати завод треба в Харкові, як у великому політичному, індустріальному і адміністративно-господарському центрі

Записка, однак, не обґрунтовує, чому саме першочергове будівництво маргаринового заводу треба було починати як раз у Харкові, а не, скажім, у Слов'янському (на базі екстракційного й гідренізаційного заводів), де є зручні шляхи сполучення, щоб приставляти маргарин у робітничі центри Донбасу.

В результаті, доки не буде введений в експлуатацію Слов'янський екстракційний завод, гідрозавод муситиме підвозити олію з інших заводів тресту і вивозити свою продукцію в Харків для маргаринового заводу.

Інакше кажучи, зроблені капіталовкладення не забезпечили збільшення переробної спроможности тресту, а оте розпорощення коштів в двох місцях на збудування облагорожувальних жири підприємство, зробило з гідренізаційного заводу по суті проміжне підприємство, що

не збільшує жирових ресурсів, не пом'якшує дефіциту жирів у миловарній промисловості і видірване як від сировинної бази, (олійницькі заводи), так і від споживача (маргариновий завод).

Треба, однак, сказати, що першочергове будівництво (при недостатності капіталовкладень) жиродобувних підприємств не усунуло б другого вузького місця української промисловости.

Разом з гострою нестачою виробничої бази олієдобувної промисловости, Україна відчуває так само гострий дефіцит і жиропереробних підприємств.

Спроможність теперешніх миловарних заводів (після реконструкції найбільших з них) дорівнюватиме на 1932 р. 100 000 тонн, тим часом як завдання щодо виробу мила на 1931 р. становить 225 тис. тонн.

Гідрогенізаційна промисловість може виробити лише 12 тис. тонн саломасу, а тим часом потреба в ньому на 1932 р. тільки для самого миловаріння (не рахуючи потреби в харчовому саломасі становить, при мірно, 60—70 тис. тонн.

Вироблення штучної вареної олії „Наваль“, що дає можливість вилучити понад 50% харчової олії з технічного вжитку, покриває ледве 20—30% потреби України.

В основному, такий стан промисловости пояснюється тим, що з погляду утворення сировинної бази для олійницької промисловости (і не тільки нових культур—сої, бавовняника і інш., але й соняшника) Україну, власно, треба віднести до так званих нових районів, що здобули й зміцнили свою сировину базу протягом останнього десятиріччя.

Це з усією очевидністю стверджують дані ЦСУ та НКЗему про динаміку засівних площ олійних культур на Україні. Збільшення цих площ за останні 20 років має такий вигляд:

(у тис. га)

Роки	Соняшник	Льон	Коноп-лі	Соя	Рици-на	Бавов-на	Гір-чиця	Інші	Разом	% до 1913 р
1913	53,3	86,6	139,1	—	—	—	—	32,3	311,3	100
1923	604,7	54,6	47,3	—	—	—	—	58,7	765,3	246
1931	1028,9	156,1	184,5	178,5	12,5	166,0	10,2	47,0	1783,7	573

За такого великого зростання засівів олійних культур українська олійницька промисловість майже не знала протягом всього післяреволюційного періоду великого нового будівництва для перероблення ресурсів, що збільшувались рік-у-рік.

Тим часом інші райони Союзу (і передусім Північний Кавказький край), що не знали цієї специфічної для України нестачі виробничої спроможности, а, навпаки, працювали протягом останніх років з повними обтяженням заводів, уже декільки тому років заходилися коло реконструкції своєї олійницької промисловости на новій технічній базі—стали будувати за прикладом західно-європейських країн та Америки великі олієекстракційні заводи, що набагато зменшують втрати олії у виробництві (1% замість 4% на олійницьких заводах), де, крім того, знижується собівартість продукції і збільшується жировий балаяс.

Народно-господарську потребу в значному форсуванні темпів розгортання олійницької промисловости України недооцінюють і досі. Держплан СРСР, намічаючи попередні капіталовкладення в народне господарство України на 1932 р., визначив капіталовкладення в олійницьку промисловість в сумі 14 млн. карб.

Такі капіталовкладення ні в якій мірі не забезпечують ліквідації вузьких місць Української олійницької промисловости.

Маючи на увазі, що дефіциту жирів у країні можна та й треба позбутися в основному шляхом дальшого розвитку та посилення сировинної бази і форсованого розвитку виробничої бази великої олієдобувної та жиропереробної промисловости, треба радикально переглянути темпи дальшого розгортання української олієдобувної промисловости з тим, щоб не пізніш як 1934 року цілком позбутися тієї гострої диспропорції між сировинною і виробничою базами, що визначається на 1932 р.

Маючи на увазі вигоди комбінування олієдобувної і жиропереробної промисловости, надалі розгортати ці галузі треба головним чином шляхом будівництва комбінатів із олієдобувних і жиропереробних цехів.

Під поглядом виключного харчового і технічного значення рослинних жирів постановою Укрекономради від 10/IX ц. р. набуває особливої ваги.

Зазначеною постановою визнано за потрібне передбачити в пляні дальшого розвитку української олієдобувної й олієпереробної промисловости ліквідацію уже найближчих років теперішнього розриву між сировинною й виробничою базою.

НКПостачання УСРР доручено вже в пляні капітального будівництва на 1932 р. передбачити будівництво нових об'єктів з таким розрахунком, щоб забезпечити перероблення приблизно 500 тис. тонн на нових екстракційних заводах. 120 тис. тонн на олійницьких заводах і 70 тис. тонн на гідрогенізаційних уставах.

Треба негайно заходитись коло складання генерального пляну розвитку української олієдобувної і жиропереробної промисловости, пов'язавши цей розвиток як з потребами миловарної промисловости, так і з пляном розвитку засівів олійних культур (особливо маючи на увазі потребу в дальшому розширенні засівів нових олійних культур).

Згадана постановою УЕН має стати за відправну точку для складання такого генерального пляну і коли цей плян буде виконаний українська олійницька промисловість стане в лавах великих галузей легкої промисловости.

Виконавши цілком плян постачання жирів для робітничого споживача і забезпечивши жирами миловарне виробництво, продукція якого посідає не абияке місце в поліпшенні робітничого побуту, українська олійницька промисловість виконає завдання, покладені на легку промисловість XVI з'їздом партії.

I. ЛЕРМАН

Українські і кримські озера на службу соціалістичному хліборобству

1. Проблема збільшення ресурсів мінеральних добрив

Перед Союзом стоїть колосальне завдання: на соціалістичних засадах перебудувати свою промисловість і сільське господарство та „догнати й перегнати“ країни Західньої Європи й Америки в усіх галузях народного господарства. В галузі добривної промисловости ми надто сильно відстали. Це пояснюється почасти тим, що за довоєнних часів головну масу мінеральних добрив ввозили з-за кордону. Напр., супер-

фосфату приблизно тільки $\frac{1}{3}$ продукувалося у країні, а $\frac{2}{3}$ його ввозилося з-за кордону. Останніми роками ця промисловість почала зростати велетенськими кроками, проте, коли рівняти з потребами (які теж виросли.) — цей ріст недостатній.

Досить, напр., вказати, що за даними т. Гаврилова попит на сульфат-амоній задовольнявся 1929-30 р. в розмірі тільки 6%. Взагалі потреба на мінеральні добрива за плянами різних організацій (НКЗС, НІД, тощо) така велика, що вишукування нових видів мінеральних добрив і нових видів сировини стає найактуальнішою конечністю.

Надто ця проблема актуальна в таких республіках як УСРР, Крим, АСРР, де цінні види сільсько-господарської продукції (фрукти, городина, цукровий буряк, тютюн) можуть зробити внесення мінеральних добрив високорентабельним і значно збільшити кількість цих цінних продуктів, які потрібні і для нашої обширної Півночі, де вони за природніми умовами не вдаються.

Зокрема, Україна, не можна цього забувати, має найбільшу густоту людности у Союзі, а густотою своєї с.-г. людности (на одиницю землі) вона переважає такі густозалюднені західно-європейські країни, як Німеччина й Англія. Якраз найгустіше залюднена частина України — Правобережжя виявляє останніми роками (за даними своїх с.-г. дослідних станцій) великий попит на азотово-кислі мінеральні добрива, який поки що повною мірою задовольнити немає змоги.

2. Використання низьковідсоткових фосфоритів, як безпосереднього добрива

Встає так само на весь зріст проблема використання на Україні низьковідсоткових фосфоритів, що поки домінують в нашій республіці.

Приблизно тільки 3-4% запасів фосфоритів на Україні являють собою цілком придатну, за даних умов переробітку, сировину для суперфосфатної промисловости. Коли не рахувати нещодавно відкритих і далеких від України Хибинських апатитів, то питома вага високівідсоткових фосфоритів по Союзу, приблизно така ж, як на Україні.

Сюди прилучаються труднощі з виробництвом сірчаної кислоти з далекого уральського залізного іскришу (серного колчедана). Все це диктує науково-дослідчим організаціям в галузі вивчення застосування мінеральних добрив серйозно взятися до проблеми застосування низьковідсоткових фосфоритів як безпосереднього добрива; надто в цьому питанні, скажемо знов, зацікавлена Україна.

Коли це питання про використання низьковідсоткових фосфоритів опрацьовувалося ще в РСФРР (далеко не в тій мірі, як воно на те заслуговує), то в УСРР цьому питанню приділяли досі дуже мало уваги. А тим часом якраз тут це питання з технічного й економічного боку либонь не легше розв'язати, ніж іншому місці.

Сила в тім, що як показують за останні роки одностанійно всі с.-г. дослідні станції на Правобережжі України, ґрунти краю однаково потребують і фосфорно-кислого і азотистого добрив.

І тут відкривається ключ до розв'язання цього питання. — Сульфат двоамонійний (сернокислий аммоній), як азотисте добриво і як розчинник фосфоритового борошна.

За даними акад. Д. Н. Прянішнікова сульфат двоамонійний має властивість розчиняти фосфоритове борошно на всіх ґрунтах.

Досліди і на Україні (Харківської с.-г. дослідної станції та інш.) цілком це стверджують. Але в той час, як на ґрунтах, що не потре-

Його можна або безпосередньо взяти як чудове добриво, або піддати концентрованому розчині електролізу, наслідком якої дістається амоніак, що знову йде в роботу, і вільна сірчана кислота майже хемічно чиста, яку коли треба можна згустити до концентрації в 66° Боме¹⁾,

За економічну вигідність виробітку кристалічної глявберової соли проречисто говорять такі данні, що їх наводять згадані вище автори Ракузін та Зелінський. Гута „Дагонин“ виробляє кристалічну глявберову сіль кустарним способом, і то вона їй стає лише 13 крб. 20 коп. за тонну, тоді як ціна її на 9/V — 1928 р. була в Лондоні 2 ф. ст. 10 шіл. за тонну, тобто майже вдвоє дорожче. Революціонізуючий вплив на ринку хемтоварів, яке може мати пероблення глявберової соли, Ракузін і Зелінський малюють такими словами: „В першу чергу впадуть ціни на суперфосфат, мило, всі кислоти, сульфати, вибухове надіб'я, аналінові фарби тощо, потім подешевшає і багато продуктів, що їх перелік тут забрав би надто багато місця. Словом значення нової методи добування соди й електrolітичної сірчаної кислоти для нашого і світового господарства незмірне і нам треба негайно повзяти відповідні заходи до запровадження цієї методи в життя“.

Не слід забувати, що це писалося в 1928 р., коли питання дефіцитності всіх перелічених продуктів не стояло так гостро, як тепер.

Треба додати, що останнім часом сульфат амоній стає у нас вигідним предметом експорту.

Слід так само зважити й те, що робота на далекій і досить пустельній Карабугазькій затоці являє чималі труднощі. Не важко собі уявити, яке велике значення може мати перероблення глявберової соли на цінні хемічні продукти на Україні і в Криму — в центрі найбільшого попиту на ці продукти, в місцевості із сприятливими кліматичними умовами і чималими кадрами робочої сили.

4. Треба братися до широких дослідів українських та кримських солоних озер, щоб визначити вміст в них глявберової соли.

Велике промислове значення глявберової соли взагалі, а надто для добривної промисловости не підлягає сумнівам. Як ми вже зазначали вище, велике економічне значення нове проєктоване виробництво має для України й Криму. І тут якраз є великі солоні озера, що вміщують глявберову сіль.

Насамперед за об'єкт вивчення має стати озеро Сиваш (Гниле море), що налічує з усіма своїми системами 13.500 кв. км. Дослідження цього озера проваджені досі, були досить поверхового характеру, крім того у дослідників була зовсім інша цілеспрямованість.

Нове дослідження повинно мати перед собою завдання в'яснити поклади глявберової соли, спосіб її експлуатації і рентабельність її перероблення головню на добривні продукти.

Таке завдання може поставити перед собою Науково-дослідчий інститут добрив. Наскільки дотеперішні обслідування Сивашу були не досить широкі, можна судити з такого зауваження автора капітальної праці про солоні озера та лимани України проф. Є. Бурксера: „Зрозуміло, що наші дослідження над кримськими озерами мали випадковий і надто неплановий характер. Ці наші роботи ми вважали тільки за збирання деяких орієнтаційних матеріалів, щоб з їх допомогою потім скласти план дальших дослідів²⁾“.

¹⁾ Там таки, стор. 235.

²⁾ проф. Є. Бурксер. „Солоні озера та лимани України“, стор. 187 .

Ті орієнтаційні дані, що їх наводить у своїй роботі проф. Бурксер, дають справді підстави намітити плян спеціального обширного дослідження Сивашу в тому напрямі, що ми зазначили були вище.

Аналізи різних дослідників з різних частин Сивашу, які він наводить, говорять за те, що результат дослідів може бути не абиякий.

Хемічні аналізи ропи Сивашу біля Таганашу показують 8,95% сульфату магнію (за аналізою Каблукова, питома вага — 1,224.

Дані аналіз, наведених Бурксером, доволі старі і говорять вони також про те, що назріла велика потреба ґрунтового наукового дослідження утилігарного характеру. Н.-д. інститутіві добрив треба спішним порядком завести до пляну п'ятирічки свого українського відділу плян обслідування озера Сиваш. Цією справою повинні зацікавитися і відповідні наркомати та наукові організації.

РУДНИЦЬКИЙ П. В.

Культура кукурудзи в розв'язанні м'ясної проблеми

За тої великої питомої ваги, що її матиме галузь продуктивного скотарства в народньому господарстві, зокрема, свинарство — завдання соціалістичної організації його і плянового керівництва розвитком продукційних сил в ньому за сучасних умов має вирішальне значення.

XVI з'їзд нашої партії, визначаючи надто відповідальні завдання, що стоять перед сільським господарством в галузі прискореного розвитку скотарства, відзначає, що треба „поряд з прискореним розвитком зернових і технічних культур підіймати і посилено розвивати скотарство в спосіб насамперед організації спеціальних скотарських радгоспів, аналогічно до зернорадгоспів, масового створення високотоварових колгоспних фарм і швидкого розвитку кормової бази“.

Справді, в справі розв'язання м'ясної проблеми роля і значення свинарства надзвичайно велика. Треба відзначити, що споживання свинини, коли рівняти з іншими видами м'яса, в нашій країні до цього часу було надто незначне, беручи приблизно 18% всього м'яса, споживаного людністю. Хоч свинину можна дістати з більшим успіхом, як у часі, так і щодо матеріяльних витрат, ніж інші види м'яса.

За даними Інституту свинарства біла англійська свиня, коли її відповідно відгодовувати, за 14 місяців дає м'яса стільки, скільки дають 4 воли (до 9 центнерів).

От чому і т. Яковлев у своїх висновках приходить до того, що — „головна наша машина виробляти м'ясо найближчих років — це свиня“.

Реалізація поставлених перед сільським господарством завдань щодо форсованого розвитку свинарного господарства можлива, безперечно, в таких же формах і такими ж способами як і розв'язання зернової проблеми; тобто через масову організацію колективних свинарних господарств і спеціальних радгоспів.

Першочерговим завданням в справі розв'язання поставленої проблеми є визначення територій для найраціональнішого географічного розміщення свинарного господарства. В цій роботі, як і у всякій іншій, аналогічній, за основний критерій при визначенні районів свинарного господарства має бути той принцип, що раціонально організоване виробництво повинно мати найбільшу (порівнюючи) продукційність праці, при найменших матеріяльних витратах. Тому, при визначенні найвигіднішого розміщення свинарства на першому місці повинні стояти сприятливі умови

виробництва, що дають можливість продукувати свинину з найменшими витратами. Як і в усякій галузі скотарства, вирішальну роль в організації свинарного господарства відіграє наявність кормової бази (достатньої з кількісного і якісного боку). Там, де корма в належній кількості і відповідної якості можна продукувати (добувати) при найменших матеріальних витратах, — там і повинно мати свинарне господарство найліпші умови для свого розвитку.

Отже, перше ніж говорити за раціональне розміщення свинарства, треба з одного боку визначити, які с.-г. культури можуть задовольняти вимоги доброго кормового засобу, як ефективно згодуюється той або інший кормовий продукт в розумінні максимального приросту живої ваги, яка якість одержуваного продукту (свинини), яка собівартість культури, і нарешті, як раціонально розподілити площу під цією культурою (у просторі) залежно від тих вимог, які ставить народне господарське ціле до свинарського господарства.

Розв'язання цих питань зумовить і визначить наперед успіх розв'язання всієї проблеми в цілому.

Як відомо, в практиці свинарних підприємств ПАСШ культура кукурудзи набрала виключного розвитку як кормовий засіб для свинарства. Кукурудза так сильно і широко завоювала свої позиції у свинарному господарстві, що свиню інакше не характеризують як кукурудзу на копитах. Свиняча туша це є форма для реалізації кукурудзи.

Органічна взаємозалежність виробництва кукурудзи з виробництвом свинини така велика, що помічається либонь не цілковитий кореляційний зв'язок між зонами кукурудзяного виробництва і свинарства.

Все це безперечно свідчить за те, що в умовах свинарних підприємств кукурудза являє собою не тільки чудовий концентрований кормовий засіб для свиней, а й забезпечує діставання продукції високої якості.

У нас в СРСР культурі кукурудзи лише останнім часом приділяється достатня увага. За це свідчить і постанова РПО з 16 III 30 р., де розміри кормового використання кукурудзи визначено цифрою не менш 80% від її гуртового збору при засівній площі розміром 15—20 млн. га. Отже в найближчій перспективі кукурудза має стати основною кормовою базою скотарства (і зокрема свинарства) у значній частині Союзу.

Однак, не зважаючи на широкий досвід закордонної практики, у нас досі немає одностайної думки серед певного кола робітників щодо максимального використання кукурудзи для беконної відгодівлі. Відомо, що беконна відгодівля свиней дає можливість швидко обернутися витраченим засобам, коли підсвинки ставити на відгодівлю віком 4-4½ місяці і різати віком 6-7 місяців, тоді як при інших видах відгодівлі реалізація стається далеко пізніше (за півсального віку — близько року, а за сального — далеко пізніше). Тому цілком зрозуміло набуває не тільки інтересу, а й виключного практичного значення робота, що аналітично розкриває не тільки питання кормовикористання, а й дає якісну оцінку продукту при беконній відгодівлі в умовах різного кормовикористання.

Робота в цьому напрямі лабораторії скотарства Інституту кукурудзи, що ставила в основному собі за мету вияснити причини, що в той або інший спосіб впливають на діставання продукту з належними товаровими прикметами, — дає цілковиті підстави до використання кукурудзяного зерна, як основного кормового засобу при беконній відгодівлі (висновки роботи стверджують можливість не тільки максимально використовувати кукурудзу — до 60% в кормових даванках, а й діставати прекрасну продукцію з високим ефектом, використовуючи тільки кукурудзяне зерно без зародку). Значення і роль культури кукурудзи в

справі кормовикористання ще більше виростає, коли оцінювати її з точки зору врожайності вартости виробництва і оплати корму в розумінні приросту живої ваги.

З цього погляду цікаво зробити порівняння з культурою ячменю, що вжитий на корма безумовно забезпечує доброї якості продукцію.

Порівняння можливої врожайности цих двох культур свідчить за безпечні переваги кукурудзи. Як ілюстрацію, наведеномо пересічні за багато років дані з двох відмінних з погляду зональности с.г. дослідних станцій:

Урожай на один га в центнерах

	Полтавська (пересічні 1912—24 р.)	Ставропільська (Кавказ) (пересічні 1917—28 р.)
Кукурудза	31,8	48,4
Ячмінь	13,0	17,3

Не вдаючись у певний виклад дослідів, що визначають кукурудзу як урожайнішу культуру, і яка достатньою мірою чутлива до запровадження агротехнічних поліпшень, треба загалом визнати, що кукурудза з цього погляду є надто перспективна рослина.

Що ж до порівняльної собівартости культур кукурудзи та ячменю, то і з цього погляду кукурудзі належить перше місце.

Яка велика різниця між собівартістю цих культур — можна бачити з такої таблиці, де собівартість виражена у відсотках, при чому собівартість кукурудзи, як найменшу, взято за 100 *).

Культури	Собівартість 1 центнера у %	
	Надзівський	Кубанський
1. Кукурудза	100,0	100,0
2. Ячмінь	115,2	248,0

В абсолютних величинах собівартість визначається для кукурудзи в першому випадку — 2 крб. 55 коп., у другому — 2 крб. 02 коп.; для ячменю у першому — 3 крб. 04 коп., у другому — 5 крб. 01 коп.

Наведені дані показують яка різниця у собівартості кукурудзи і ячменю в умовах великого механізованого с.-г. підприємства.

Звертаємось до розгляду даних про оплату різних кормів приростом при відгодівлі на бекон.

Оплата корму приростом при відгодівлі на бекон

	З а д а н и м и				
	Полтавської с.-г. досл. станції	Носівської с.-г. досл. станції	Дослідного госп-ва в Рульстдорфі	Проф. Е. А. Богданова	Інституту кукурудзяного госп-ва
На одиницю живої ваги ішло одиниць концентрованих кормів	4—5	3,5—5	3—5	До 5-ти	3,6—4,2 **) 4,0—4,7

ПРИМІТКА: За винятком дослідних даних з Інституту кукурудзяного господарства, де як кормовий засіб вживали кукурудзи, в усіх інших випадках основним концентрованим кормом був ячмінь.

*) Ці дані взято з калькуляційних розрахунків Надзівського і Кубанського механізованих зернорадгоспів за 1931 р.

**) Чисельник — кукурудза без зародку, знаменник — кукурудза в комбінації з іншими кормами.

Наведені дані звичерпною ясністю показують, що запровадження кукурудзи до кормового раціону не тільки позначається на збільшенні приросту живої ваги, забезпечуючи добру товарову продукцію, а й цілком певно здешевлює вартість виробництва 1 кг. живої ваги.

Отже аналіза порівняльної оцінки розглянутих культур дозволяє вважати, що кукурудза, як кормовий засіб, при раціональній беконній відгодівлі, — найбільш прийнятна культура.

Ця обставина відкриває перед кукурудзою чималі перспективи, зумовлюючи раціональність широкого її запровадження в скотарське господарство, і дає нам певність, що коли годувати худобу кукурудзою, то проблему прискороного розвитку скотарства велике сільсько-господарське виробництво успішно засвоїть.

Розв'язуючи позитивно питання про кукурудзу, як про ліпший основний кормовий засіб, ми тим самим підходимо щільно й до визначення територій розміщення спеціалізованих свинарних підприємств, що очевидно насамперед повинні розміститися в основних кукурудзяних зонах. Проте, це питання має стати за предмет окремого обговорення.

ЕКОНОМІЧНЕ ЖИТТЯ ЗАКОРДОННИХ КРАЇН

Є. СТЕФАНОВСЬКИЙ

Промисловість Італії і фашизм

Сучасний французький письменник Ж. Блох так пише про комунізм (Europe від 15-V 1929): „Дві великі держави вирішили порвати з старими ідеологіями, відкрити двері реальним силам світу. Італія підкорилася диктатурі капіталу, Росія — диктатурі анти-капіталу“. У цьому твердженні дуже яскраво відбилася полярна протилежність соціальних систем; там - воєвничого капіталізму, представником якого є Італія, тут — диктатури пролетаріату.

Але які ми маємо результати існування цих двох систем? „В нас, у СРСР, — зростаюче піднесення соціалістичного будівництва, як у промисловості, так і у сільському господарстві. В них, в капіталістів, зростаюча криза економіки і в промисловості, і в сільському господарстві“. Ці слова тов. Сталіна у стислому вигляді повністю характеризують сучасне становище двох економічних систем світу. Те що тут сказано про капіталістичний світ в цілому, у більшій або меншій мірі можна перенести й на кожен складову частину цього світу, на кожен окрему капіталістичну країну.

Післявоєнна криза капіталізму, той процес гниття, що відбувається в ньому, в наслідок величезного зросту властивих йому противенств — класової боротьби у кожній окремій країні, боротьби між окремими групами фінансового капіталу за ринки, нерівномірний розвиток капіталізму в цілому і нарешті противенство, що виникає з одночасного існування двох полярних соціально-економічних систем, — це примушує капіталістів шукати нових „сильно впливних“ ліків, форм боротьби проти пролетаріату; такою формою, що є останньою надією світового фінансового капіталу, є фашизм, що зараз панує у деяких країнах.

Ця форма знайшла собі найяскравіший вираз у країні свого виникнення, в Італії. Можна було б так продовжити вищезгадану думку тов. Сталіна, пристосувавши її до Італійського фашизму: тут, у СРСР диктатура панівної класи — пролетаріату, який має за мету у спілці з селянством у найкоротший термін збудувати безкласове соціалістичне суспільство, засобом до чого є форсування продукційних сил країни; там, в Італії — диктатура панівної класи — великої буржуазії (треба додати: молоді, воєвничої буржуазії), що має за мету у найкоротший термін форсувати розвиток капіталізму у чистому вигляді, з обов'язковим наслідком цього — посиленням класовим диференціюванням населення. При цьому за мету офіційно подається теж найскоріший розвиток продукційних сил. І тут і там ми маємо відсталі аграрні країни у яких капіталізм не встиг повністю розвинутися; правда, вони значно відрізняються між собою як своїми розмірами, так і наявністю природних продукційних сил, які у Італії дуже невеликі. Але спільним для обох країн є те, що розвиток продукційних сил завжди повинен здійснюватися шляхом індустріалізації, шляхом розвитку власної, незалежної від чужоземного капіталу, промисловости, але за допомогою чужоземного капіталу.

Роля промисловости у народньому господарстві Італії

Вивчаючи економіку сучасної Італії, треба мати на увазі, що офіційна статистика фашистського уряду, а також інші статистичні відомості, що їх публікує напр. „Фашистська промисловва асоціація“, усі хибують на тенденційність оброблення матеріалу у бажаному для уряду напрямкові, а тому можуть дати лише приблизну картину дійсности; особливо це стосується статистики праці, а також статистики, що стосується сучасної кризи: вона прагне змазати дійсну гостроту явищ і причепурити успіхи фашистського хазяйнування. Крім того, доводиться зустрічатися з відсутністю відомостей, які дали б повну уяву про структуру народнього господарства Італії та її динаміку, зокрема щодо перебігу процесів концентрації та щодо імпорту капіталів. Тому доводиться базуватися, головним чином, на побічних вказівках. Через це ми повинні обмежитись головню оглядом окремих галузів італійської промисловости і докладніше зупинитись на сучасній промисловій кризі, яка підводить підсумок під усією промисловою політикою фашизму за минулі 10 років.

Ті матеріали, що їх можливо було використати для цієї статті, не дають достатніх підстав, щоб скласти повне уявлення про питому вагу промисловости у народньому господарстві Італії.

За даними цензу 1921 р. та частина населення, що була зв'язана з промисловістю та з сільським господарством, розподілялася ось-як:

	1901 р.		1911 р.		1921 р. (нові межі)		1921 р. (у стар. межі)	
	Тис.	%	Тис.	%	Тис.	%	Тис.	%
(Все населення = 100%)								
Промисловість	4414	27,1	5013	30,6	5335	29,1	5156	29,2
С.-господарство	9666	59,4	9086	55,5	10264	55,7	9841	55,8

На жаль, ця таблиця не дає уявлення про динаміку у післявоєнні роки, тому що найближчий ценз має бути у біжучому році, а ті цифри, що дає матеріал промислового цензу 1927 р., не можна рівняти з вищенаведеними числами і, крім того, він не відображає тих змін, що відбулися в наслідок стабілізації ліри.

Деяке уявлення про структуру народнього господарства Італії може дати розподіл народнього прибутку країни по окремих народньо-господарчих секторах.

За даними *Wirtschaft des Auslandes* народній прибуток Італії 1928 р. виносив 85 мд. лір, з них 30 мд. з сільського господарства, 28 мд. з промисловости та транспорту, 10 мд. з торгівлі та кредиту. Ця ж таки праця так оцінює індустріалізацію Італії: є певність того, що мідь Італії полягає у сільському господарстві і що індустріалізацію неможливо провести у такому обсязі, як це раніш передбачалося“.

З вищенаведеного можна зробити такий висновок: хоч процес індустріалізації зробив деякі успіхи в Італії, але в основному вона все ж таки залишилась напіваграрною країною і ці успіхи треба пояснювати не політикою фашизму, а лише більш швидкими темпами, що їх набирає індустріалізація у відсталих капіталістичних країнах, де власний капіталізм нещодавно почав розвиватись.

Значну роль в цьому відіграв теж імпорт капіталів із Сп. Штатів. Крім того, як можна буде побачити нижче, і ті темпи, що їх було досягнуто, є повільніші, ніж за передвоєнні часи.

Фінансове становище й імпорт капіталів

На жаль, ми не маємо достатньо докладних відомостей про фінансове становище італійської промисловості і про склад її капіталів. Але треба сказати, що політика звільнення від впливу чужоземного капіталу мала дуже відносний успіх і в основному звелася до того, що замість європейського капіталу в Італії панує американський капітал. От, напр., в електропромисловості, з основного капіталу, який в цілому вносить близько 7 мд. лір, понад 3,5 мд. лір належить чужоземному капіталові або контролюється ним. При тому якраз найбільший з трестів у цій галузі, Edison, що має капітал у 2250 мд. лір, належить американцям *). Аналогічні явища ми маємо й по інших галузях промисловості. Покажемо є і те, що американський капітал є також тим джерелом, з якого Італія покриває свої державні позики; наприклад, позика у 90 мн. дол., що була потрібна для стабілізації ліри у 1926 р., була одержана від банку Моргана. Імпортові чужоземних капіталів сприяє також політика фашистського уряду, яка низкою законодавчих актів утворила умови, що роблять зручні обставини до цього: так, було скасовано податок на спадщину, скасовано законодавство про іменні акції, зменшено прибутковий податок тощо.

З нижченаведеної таблиці дуже виразно видно, яке значення мав імпорт чужоземних капіталів у Італію і яку роль в цьому відігравали Сп. Штати (у млн. доларів):

РОКИ	Збільшення капіталів акційних товариств	Фактич. імпорт. позик	Складено угод на позики				
			Спол. Штати	В т. чис на елек. трифікац.	Швайцарія	Голяндія	Англія
1925	321,2	10,0	30,0	10	—	—	—
1926	152,9	64,6	56,0	35,6	6	1,6	8
1927	92,5	168,9	115,6	33	3,7	0,1	—
1928	142,0	32,3	39,6	21	1,3	—	0,6
1929	244,3	6,2	1,0	0,8	0,2	—	—

Як бачимо, провідну роль в імпорті капіталів відіграють Сп. Шт., тоді як імпорт з інших країн є незначним. Треба при цьому зауважити, що відомості за 1929 рік є неповними. Капітал, що його імпортується з Швайцарії, має головним чином германське походження. На жаль, немає відомостей про участь чужоземного капіталу у контролі над акційними капіталами; тоді картина була б ще яскравішою. Друге, що кидається у вічі, це швидке скорочення імпорту капіталу після стабілізації ліри, коли, це стало невідгидним, завдяки погіршеного становища Італії на світовому ринкові.

*) Р. Кізеветер. „Угрупування у італійській електропромисловості“. „Wirtschaftsdienst“ № 7-8, 1931 р.

Концентрація

Великою хобою італійської промисловости є її порівнюючи невелика концентрація, розпорошеність дуже великої кількості дрібних підприємств. Так, за цензом 1927 р., існувало 732,1 тис. підприємств з 4.005 тис. робітників^{*)}, цебто 5,5 робітників на 1 підприємство.

З них 692,3 тис. підприємств з 1510 тис. робітників мають менш за 10 робіт., 34,9 тис. — від 11 до 100 робітників, 4,150 — від 100 до 500 і лише 695 підприємств мають більш за 500, а в середньому коло 1.000 робітників. Найбільш концентрованою галуззю є текстильна, що пояснюється трудомісткістю цього виробництва: середня кількість робітників на 1 підприємство становить тут 61,7. Приблизно на тому ж рівні стоїть металургія. Третє місце належить шовківництву (22,5 робітника, на 1 підприємство) й на тому ж приблизно рівні стоїть гірнична та хемічна промисловість. На останньому місці стоять виробництво одягу та харчова промисловість, які переважно складаються з кустарних виробництв: так, по виробництву одягу лише 21 підприємство мають більш за 500 робітників, по харчовій таких підприємств є лише 35, з них 21 табачна фабрика й 8 цукрорафінарень. Таким чином, більш за третину робітників працюють у дрібних кустарно-ремісничих підприємствах.

Процеси концентрації відбуваються також і в Італії, особливо за останні роки, але своєрідним є те, що концентрація йде в основному не по лінії зросту окремих підприємств, а по двох напрямках: 1) шляхом утворення трестів (або „груп“, як вони зветься в Італії), 2) Картелів, що регулюють збут продукції^{**)}.

Трести, що мають характер концернів, у більшості випадків об'єднують між собою низку акційних товариств, що працюють в одній галузі промисловости, але часто-густо до цих об'єднань входять також підприємства, що зв'язані з даною галуззю.

Зразком великого вертикального й горизонтального об'єднання є відомий концерн Монтекатіні, який об'єднує 85 різноманітних хемічних підприємств, 5 металургійних та металообробних підприємств, 3 електростанції, 3 джутових фабрики, 3 транспортних підприємства й 1 фінансове товариство. Горизонтальні об'єднання ми маємо у судобудівельній та цукровій промисловості.

Є також своєрідні концерни, що об'єднують такі підприємства, які не мають нічого спільного між собою з технічного та економічного боку. Причиною існування таких об'єднань є міркування взаємної фінансової підтримки. Таким об'єднанням є велике електричне підприємство Сір, що об'єднує, крім електростанції ще низку видавництв, фабрику вимірного приладдя, тощо. Це є типічна для капіталізму форма комбінування, коли воно не зв'язано з потребами процесу виробництва.

Дуже поширеним є трестування в електропромисловості, де об'єднуються підприємства одного району, що виробляють й розподіляють електроенергію й обмінюються струмом між собою.

Утворення цих об'єднань відбувається або через великі індустріальні банки, або шляхом утворення власних фінансових підприємств, при чому завжди на чолі концерну стоїть одне велике акційне товариство, яке контролює останніх членів концерну, маючи порівнюючи невелику кількість їх акцій, часто-густо лише 10—15%.

*) Сюди увіходять також транспорт та рибальство, птахівництво, деякі індустріалізовані галузі сільського господарства й санітарні установи.

***) Др. Франческо Віто, Індустріальні угруповання в Італії, *Jahrbücher f. Nationalök. und Statistik*, XII 1930.

Другою формою об'єднань є картелі, що мають за мету спільну торговельну політику й головним чином виникли в експортних галузях промисловості що складаються з великої кількості дрібних розпорощених підприємств, наприклад картель сірчаної індустрії, який об'єднує 216 копалень.

Політика концентрації й картелювання завжди знаходила собі підтримку з боку уряду, при чому навіть буржуазний економіст Ф. Віто, автор вищезгаданої статті, відмовляється бачити в цьому прагненні до плянового господарства. Навпаки, це послідовна політика фінансового капіталу, яка підтримує розвиток великих капіталістичних підприємств й вживає усіх тих заходів, що є корисні для них. Картелювання має за підпору саму організацію італійської промисловості, що об'єднується єдиною організацією — Генеральною фашистською конфедерацією італійської індустрії. Ця конфедерація складається з низки національних секцій, які відповідають окремим галузям індустрії, що вони їх об'єднують. Цій організації протистоїть побудована на такому ж принципі фашистська робітничка організація, чим забезпечується повний контроль над робітничим рухом у відповідних галузях промисловості. Одночасово це забезпечує розробку окремих заходів, що в них задіявлена та або інша галузь, особливо у питаннях експорту.

Своєрідність процесу концентрації італійської промисловості можна бачити з нижченаведеної таблиці про капітали акційних товариств (за офіційними статистичними даними).

Капітал акційних товариств.

Р о к и	У млн. паперов. лір	У млн. доларів	Кі. вк. това- риств	Кількість капіталу на 1 т-во у тис. доларів
1913	5.643,0	1.078,9	3.069	351,1
1926	40.412,9	1.571,3	12.134	129,0
1927	42.253,5	2.143,7	13.201	162,4
1928	44.971,6	2.364,4	14.609	161,2
1929	49.596,1	2.387,9	16.170	147,4

Стабілізація ліри у 1926 році призвела до уповільнення темпу зросту капіталу акційних товариств у сталому виразі, й тому можна спостерігати навіть деяку деконцентрацію, хоча номінально капітал зростає швидше ніж кількість товариств.

Енергетична база промисловості; електрифікація

Головне, що визначає виробниче обличчя італійської промисловості, це її енергетична база.

Енергетична база, яка є головною умовою усякого індустріального розвитку, має в Італії дуже несприятливі природні передумови. Оскільки в неї бракує власних запасів палива (не рахуючи бурого вугілля), Італія, примушена ввозити великі кількості палива з за кордону, щоб задовольнити свої потреби. Власні поклади є дуже невеликими й дають низькоякісне паливо, а тому їх розробка має невелику питому вагу в енергобалансі країни (у 1927 р. у паливобудувній промисловості працювало лише 8.127 робітників, а 1929 р. — 6994), при чому 80—90% добичи складає буре вугілля. Довіз вугілля з-за кордону складає 10% усього імпорту, не рахуючи вугілля, що його дістають по репараціях.

Баланс мінерального палива Італії має такий вигляд: (за Wirtschaftsdienst, № 7 1931 р.).

Роки	Кам'яне вугілля в тис. тон.					Добич. буровугілля у тис. т.	Добич. нафти у тис. т.
	Добич.	Імпорт	Разом	Експорт	Спожив.		
1913	1	—	—	—	—	697	—
1924	127	—	—	—	—	917	5
1925	189	—	—	—	—	1.105	8
1926	209	11.031	11.240	212	11.028	1.181	5
1927	169	12.917	13.086	200	12.886	912	6
1928	128	11.680	11.808	168	11.645	697	7
1929	216	13.217	13.433	167	13.266	740	6

Головна роля в імпорті вугілля в Італію належить Англії, але вона поступово втрачає перше місце, тому, що є тенденція (як і по імпорту інших товарів) поступово звільнитись від впливу англійського капіталу, що знаходить свій вираз у підтримці закупівель у СРСР, закупівлях вугілля для урядових залізниць у гор. Шлезьську, тощо.

Ще більш утруднене становище з нафтою; хоча вона добувається у Апенінах, але у незначному обсязі; є відомості про наявність ще не відкритих місценароджень, але вони лежать так глибоко, що розробка їх буде нерентабельною. Ведеться розвідка також у колоніях. Збільшення споживання нафтопродуктів у зв'язку з ростом кількості двигунів внутрішнього спалення та автомобілізації примушують все збільшувати довіз нафтопродуктів, у якому перше місце має Радянський Союз, з яким конкурують С.Ш.П.А., Румунія та Англія (Перська нафта). З метою забезпечення країни нафтопродуктами, уряд вживає заходів, щоб забезпечити вплив італійського капіталу у країнах, які добувають нафту, — звідси агресивна політика італійського імперіалізму у Албанії, імпорт італійського капіталу у Румунію (компанія Адір). Ця компанія, що має більшість акцій у Snom-Società Nazionale Oli Minerali, розвиває велику активність як у добуванні, так і в торгівлі та очищенні нафтопродуктів. У Албанії також є концесія італійських урядових залізниць у 48 тис. га.

Таке несприятливе становище з енергобалансом країни примусило звернути серйозну увагу на інше джерело енергії — електрику, у першу чергу гідроенергію, що значно зменшує попит на паливо. Кількість гідроенергії, що її має Італія, є дуже значною й кількість її, яка може бути використана при сучасному рівні техніки вираховується у 6—8 млн. квт, які можуть дати до 25 млрд. квт. год. на рік (за відомостями Германського центрального статистичного відомства). За іншими відомостями ця цифра є значно нижче, що є доказом великої умовності таких цифрових оцінок.

Б. Кізеветер (Wirtschaftsdienst, 1931, № 7) каже, що зараз використовується 95% гідроенергетичних ресурсів країни, що дає близько 10 млрд. квт. год. і зберігає 10 млн. тонн вугілля. Великі можливості, що дає гідроенергія, були добре враховані італійським капіталом, і за повійськові часи ми бачимо дуже швидкий зріст гідроелектробудівництва у країні. З метою вирівнювання графіка навантаження біля багатьох гідроелектростанцій побудовано теплоцентралі, але вони дають не більш за 4% загальної продукції електроенергії. Побудовано також багато високовольтних ліній, що сполучають між собою окремі групи електростанцій.

Таким сполученням у певній мірі перешкоджає те, що усі станції є власністю низки капіталістичних груп, які конкурують між собою, й тому вони мають місце лише між окремими групами, які зв'язані взаємними інтересами. До певної міри це полегшується тим, що окремі групи мають монополні концесії в окремих районах, а тому гостра конкуренція між ними може мати місце лише у суміжних смугах цих районів.

Цілком ясно, що таке велике електробудівництво за капіталістичних умов могло мати місце лише за активної участі чужоземного капіталу; крім великих комунальних позик, близько 100 млн. дол. розміщено за кордоном, головним чином у С. Ш. П. А., для чого у 1928 р. засновано американо-італійського консорціума.

Споживання електроенергії має різко виявлений індустріальний характер:

Освітлення	930	млн. квт.-год.	— 12%
Шляхи сполуч.	720	„ „ „	— 9%
Важка індустрія	3 500	„ „ „	— 43%
Інші види індустр.	2.950	„ „ „	— 36%

Разом . 8.100 млн. квт.-год. (за 1930 р.)

При цьому дуже цікавою є динаміка електроозброєності Італії за останні роки у порівненні з іншими країнами (за даними В. Вейца „Динаміка энергетического перевооружения СССР и капиталистических стран“, Пробл. Эконом. № 11-12, 1930).

	1925-26	1926-27	1927-28	1928-29	1929-30
Італія:					
Потужність ел. станцій у тис. квт.	2.680	2,950	3,425	3,850	
У % %	100	110,1	127,8	141,6	
Виробництво електроенергії у млн. квт-годин					
У % %	7,350	8,550	8,970	10,000	(10 666)
У % %	100	116,3	129,0	136,0	145,0
СРСР:					
Потужність ел. станцій у тис. квт.	1,453	1,669	1,832	2,173	
У % %	100	114,9	126,1	149,5	
Виробництво електроенергії у млн. квт-годин					
У % %	3,353	4,050	4,797	5,960	7,930
У % %	100	120,8	143,0	177,7	236,5
США:					
Потужність ел. станцій у тис. квт.	29,120	—	36,280	38,500	
У % %	100	—	124,6	132,2	
Виробництво електроенергії у млн. квт-годин					
У % %	81,790	90,000	102,760	111,000	120,000
У % %	100	110	125,6	135,6	146,6

Ця таблиця свідчить про те, що зріст електроозброєності Італії йде швидше ніж у США (таке ж саме відношення ми маємо й щодо інших великих індустріальних країн), що є характерним для молодій країни, яка почала пізніш індустріалізуватись. З другого боку, порівняння з СРСР виразно підкреслює, як за капіталістичних умов ефективність використання основних капіталів є значно нижча й дає великі втрати порівнюючи з соціалістичною країною. Тоді як зріст потужності електростанцій в нас і в Італії йшов приблизно одним темпом, використання цієї потужності зросло в нас у 1^{1/2} рази швидше ніж там.

Структура промисловости. Продукція

Структура італійської промисловости носить чітко виявлений споживчий та експортний характер: перевага належить галузям легкої промисловости, у якій значне місце мають експортні галузі. Щож до важкої промисловости, то хоча деяке зрушення, порівнюючи з початком десятиріччя, помічається все ж потребу країни у засобах виробництва доводиться у значній мірі задовольняти імпортом.

На підставі кількості зайнятої робочої сили структура промисловости має такий вигляд:

	1921	1927
Важка	30,8%	41,4%
Легка	68,1%	58,6%

У цьому зростанні важкої промисловости значне місце посідає зріст автомобільної промисловости, що працює на експорт, і до 1927 р. з успіхом весь час конкурувала на європейському ринкові з автопромисловістю Сп. Штатів та інших країн. Але за останні роки експорт автомобілів значно підупав, що шкідливо відбилося на цій галузі.

З нижченаведеної таблиці можна бачити, яку питому вагу мають окремі галузі промисловости Італії (за даними цензу 1927 р.).

Кількість робітн. (1927 р.).

Промисловість в цілому	3303 тис.
Текстильна	624 „
Виробництво одягу та галантер.	492 „
Машинобуд, та механ. (з автомоб.)	479 „
Харчова	343 „
Будівельна	331 „
Льонова	286 „
Мінералообробча	172 „
Металургійна	123 „
Хемічна	100 „
Гірнична	99 „
Добича енергії	62 „
Поліграфічна	58 „
Шкіряна	53 „
Паперова	46 „
Інші	17 „

Важка промисловість

Така структура промисловости цілком і повністю обумовлена природними умовами Італії: розвиток важких галузів щодня гальмується браком власних покладів корисних копалин достатнього обсягу, а тому доводиться залежати від імпорту з-за кордону. Так, металургія має рудну базу, що вираховується у 40 млн. тонн, менш за 1% від світових запасів, при чому головну кількість руди добувається на о. Ельбі. Довіз руди та металообробку становить приблизно $\frac{1}{3}$ потреби металургійної промисловости. Велике значення у металургійному виробництві Італії має використання піртових огарків, які дістаємо як покидьки від сірчанокислотного виробництва, що має своєю базою великі поклади піртів у Тоскані. Використання цих огарків, за Mortara, може замінити біля 200 тис. тонн руди, що становить $\frac{1}{4}$ річної потреби у руді.

Італія має 12 доменних печей з продукційною спроможністю близько 800 тис. тонн чавуну на рік, але ця спроможність використовувалась навіть у роки розвитку лише на 65%, вже не кажучи про сьгоднішню кризу. Але цього чавуну країні не досить, і доводиться довозити з-за кордону, як і усі інші основні вироби, що є основою індустриального розвитку усякої країни. Не треба й казати, „що така індустриалізація на довізних ресурсах стоїть на глиняних ногах. Такого становища ми не маємо у жодній індустриальній країні, навіть і в Англії, яка хоч і працює на довізній руді, але має достатню власну енергетичну базу. В Італії ж усякий зріст продукції в одній галузі вимагає великого зростання імпорту тих продуктів, від яких ця галузь залежить: машинобудівельна та металообробна промисловість задовольняють значну частину своєї потреби імпортною крицею, сталевиробна — імпортом чавуном та бруттом, доменна — імпортом вугіллям. Тут ще треба відмітити значну потребу сталевиробництва, у брутті, що становить $\frac{2}{3}$ потреби цієї галузі у сировині.

Продукція металургійної промисловости має такий вигляд (у тис. тонн)

	Чавун	Криця
Середня 1910 — 1914	369,6	972,9
1915 . . .	377,5	1.009,2
1916 . . .	467,0	1.269,5
1917 . . .	471,2	1.331,6
1918 . . .	313,6	992,5
1919 . . .	239,7	731,8
1920 . . .	88,8	773,8
1921 . . .	61,4	700,4
1922 . . .	157,6	1.046,0
1923 . . .	236,2	1.219,4
1924 . . .	304,0	1.458,1
1925 . . .	481,8	1.891,7
1926 . . .	513,4	1.883,8
1927 . . .	489,1	1.721,3
1928 . . .	507,5	2.097,2
1929 . . .	671,2	2.253,0

Ця таблиця свідчить про досить велике зростання продукції в останні роки (чавуну—70%, криці більш за 100%, коли не брати до уваги 1929 рік, що був кульмінаційним роком перед кризою). При цьому кидається у вічі велика диспропорція між виробництвом чавуну та криці: останнє виробництво ні в якій мірі не може задовольнятися внутрішніми ресурсами країни й залежить від експорту. Особливо кидається у вічі ця диспропорція у роки кризи 1920-21 р. і у наступні роки; це пояснюється тим, що у роки інфляції було дешевше ввозити чавун та брукхт з-за кордону ніж виробляти чавун на імпортному паливі. Тут треба відмітити, що італійська сталеварна промисловість споживає дуже велику кількість металобрукхту: так, за Mortara, у 1925 р. вона спожила 501 тис. *m* чавуну (з них 132 тис. *m* імпортних) та 1.492 тис. *m* брукхту. За останні роки значну ролю відіграє також електротоплення, яке у 1925 р. дало 223 тис. *m*.

З інших галузів важкої індустрії Італії треба звернути увагу на автопромисловість та добичу алюмінію, не кажучи вже про хемічну, що має велике експортне значення, й ще гірничу, про значення якої, як засіб обмежити залежність країни від імпорту, було з'ясовано вище. При цьому треба відмітити, що розвиток залізорудної промисловости затримується з боку самого уряду, який, зважаючи на невеликий обсяг покладів, з міркувань оборони обмежує задачу їх у концесію.

Про автопромисловість вже згадувалося вище: у перші післявійськові роки вона мала значний зріст і з успіхом конкурувала із Сп. Штатами, зараз же вона не має змоги конкурувати навіть у власній країні, що можна бачити із співвідношення експорту та імпорту автомобілів:

	Експорт	Імпорт
1925	29.061 шт. на 667.393 тис. лір	4.946 шт. на 52.831 тис. лір
1926	34.191 „ „ 709.880 „	5.804 „ „ 73.303 „
1927	33.312 „ „ 605.307 „	3.832 „ „ 48.739 „
1928	28.280 „ „ 409.642 „	5.741 „ „ 87.468 „
1929	23.689 „ „ 355.692 „	7.409 „ „ 98.744 „
1930	14.074 „ „ 194.000 „	4.226 „ „ 55.700 „

(І півріччя)

Алюмінійна промисловість має для свого розвитку в Італії дуже сприятливі умови з боку енергетичної та сировинної бази; розвиток гідроелектростанцій супроводився швидким зростом цієї галузі; видобуток алюмінію становив у 1913 р. 0,8 тис. *m*, у 1920—1,2 тис. *m*, у 1929—7,4 тис. *m*.

Власні поклади бокситів забезпечують цю галузь сировиною й тому роблять її незалежною від імпорту.

Легка промисловість

Інший, значно сприятливий вигляд має легка промисловість Італії, у першу чергу текстильна та харчова. Обидві галузі до останнього часу мали під собою твердий ґрунт, оскільки вони базувалися на постійному ринкові, де вони не мали покищо серйозних конкурентів, а вовняна та харчова промисловість ще й на власній сировинній базі. Цілком зрозуміло, що криза змінила це становище. Це такі галузі, які цілком здатні існувати в Італії й не потребують, щоб їх витягували за вуха, що також обумовлюється наявністю дешевої робочої сили та електричної енергії.

Текстильна індустрія складається з двох великих частин: бавовняної та вовняної індустрії. Значне місце має також індустрія кенафу та джуту. Бавовняна індустрія не має власної сировинної бази, її головним чином імпортує бавовну з Америки, й частково з Індії та Єгипту. Власні бавовняні плянтації у самій Італії, як і в колоніях, майже не мають значення щодо постачання сировини.

Вовняна індустрія має власну сировинну базу у скотарстві країни, а тому є цілком незалежною від привозу з-за кордону. Щодо збуту, власна текстильна індустрія задовольняє майже цілком потребу самої країни і крім того є важливою експортною галуззю: при цьому треба зауважити, що значна частина експорту йде на Близній Схід, з чим зв'язана імперіалістична політика Італії у східних країнах. Щодо вовни, то великий зріст дав експорт вовняних тканин у Англію та Індію, де таким чином Італія починає витискувати свого головного конкурента по цій галузі промисловості — Англію. Нижченаведена таблиця дає добре уявлення про динаміку експорту тканини з Італії у післявоєнні роки.

	1. Бавовняні (тис. квінтал)				2. Вовняні (квінталів)		
	1913	1922	1925	1929	1922	1925	1929
Туреччина . . .	111,5	54,1	103,0	38,3	1.349	2.133	—
Аргентина . . .	103,5	89,4	109,3	116,1	878	3.534	—
Індія	40,7	4,2	20,0	—	124	15.144	23.226
Єгипет	39,4	39,0	67,0	64,3	1.060	3.605	—
Ерїтрея	20,5	10,6	16,2	18,1	—	—	—
Голянд. Індія' . .	16,4	9,9	12,5	—	1.293	2.950	—
Греція	12,3	11,9	22,5	19,8	1.531	5.911	—
Румунія	9,1	15,2	43,1	—	—	—	—
Болгарія	4,2	13,6	11,6	—	—	—	—
Югославія	—	39,8	32,0	29,3	5.443	9.659	—
Чілі	—	—	—	18,6	473	1.796	—
Англія	—	—	—	—	82	2.833	5.996
Австрія	—	—	—	—	3.753	2.952	—
Гонгконг	—	—	—	—	—	—	6.253
Інші країни . . .	135,8	56,0	133,7	209,9	4.832	20.511	41.867
Разом .	493,4	343,7	570,9	539,6	20.818	77.721	777.342

На жаль, італійська офіційна статистика не дає за останні роки відомостей по всіх країнах. Але й у такому вигляді ці дані дають яскраву картину розвитку експорту, при чому треба відмітити, що 1925 рік є роком максимального експорту, після чого він трохи зменшується, що пояснюється тим, що після стабілізації ліри стан італійської промисловості на світовому ринкові погіршав.

За обсягом виробництва, італійська текстильна індустрія має 5 місце у світі щодо бавовни (5 млн. веретен) і 6 місце щодо вовни (1,1 млн. веретен).

Заслужує уваги також виробництво штучного шовку, яке за 4 роки з 1925 по 1929 збільшилося більш ніж утричі (10,7 млн. кг проти

32,3 млн. кг у 1929 р.). Експорт штучного шовку у 1929 р. був вищим за експорт автомобілів: 498,1 млн. лір проти 355,7 млн. лір.

Ще більше значення має виробництво природного шовку й виробів з нього, яке, не зважаючи на конкуренцію штучного шовку, весь час йшло у гору: експорт шовкових тканин дорівнював у 1925 р. 255,8 у 1929 — 319,3 млн. лір, шовкового тюлю та крепу 213,5 та 206,2, мішаних шовкових тканин 193,7 та 440,1.

З експортних галузів треба також відмітити виробництво фетру для капелюхів, експорт якого з 112,8 млн. лір у 1925 р. дійшов 240,1 млн. лір 1929 р.

Темпи розвитку промисловости до й після утворення фашистського уряду

Як ми бачили, за часи панування фашизму промисловість Італії значно посунулася уперед у порівненні з попереднім часом, але, щоб зрозуміти дійсне значення цього, треба більш глибоко ознайомитись з динамікою її розвитку у післявоєнні роки й порівняти її з довійськовою добою. Лише тоді можна буде побачити дійсну ціну тим дитирамбам, які фашистські урядовці співають своєму хазяйнуванню.

Повну уяву про це дає нам нижченаведена таблиця (див. таблицю далі).

З першого ж погляду стає цілком ясна картина поступового загнивання народнього господарства. Це має свій вираз поперше у дуже нерівномірному розвитку окремих галузей, а подруге у поступовому затриманні темпів розвитку за останнє десятиріччя у порівнянні з темпами довоєнного десятиріччя. При цьому ще треба врахувати, що швидші темпи останнього п'ятиріччя у значній мірі пояснюються збільшенням завантаження тих галузів, що у перші післявоєнні роки скоротили свою продукцію. Навіть така провідна галузь, як виробництво електроенергії, яка є одним з головних приводів самовихваляння фашистів, дала скорочення темпів на цілу чверть, а коли врахувати відсутність перспектив для її дальшого розвитку, треба чекати, що він цілком зупиниться.

На жаль, у вищенаведеній таблиці немає відомостей про продукцію текстильної промисловости, але динаміка продукції її за часи фашизму свідчить про стагнацію.

1924	121,8 тис. т
1925	117,0 „ „
1926	129,7 „ „
1927	116,0 „ „
1928	125,0 „ „

Як можна бачити вище, значний зріст продукції дали лише нові галузі індустрії, як от алюміній, автомобілі, штучний шовк тощо; але, оскільки вони мають порівнюючи невелику питому вагу у промисловості в цілому, це не може мати значного впливу на загальну картину.

Італійська промисловість у світовій кризі

Економічна криза, що охопила весь світ, не минула й Італії, але тут вона розвивалася іншими шляхами, що зв'язано з своєрідностями італійської економіки. А саме, вона почалася не з 1929 р., як по інших країнах, а ще у 1927 р. й таким чином має хронічний характер, що зв'язано з стабілізацією ліри у 1927 р. й тими дефляційними явищами, що були наслідком цього, як падіння індексу цін, скорочення кредиту, па

Динаміка приросту продукції головних виробів італійської промисловості та сільськогосподарства по п'ятиріччях з 1900 по 1929 рік (за даними Annuario statistico Italiano 1930)

Назва вироб.	1900—1904		1905—1909		1910—1914		1915—1919		1920—1924		1925—1929	
	Серед. річ. прод.	Прир. у %	Серед. річ. прод.	Прир. у %	Серед. річ. прод.	Прир. у %	Серед. річ. прод.	Прир. у %	Серед. річ. прод.	Прир. у %	Серед. річ. прод.	Прир. у %
Заліз. руда тт	300,9	53,9	462,6	53,9	563,3	21,7	784,6	39,3	308,0	60,7	568,9	84,7
Вугілля "	405,6	17,8	474,9	17,8	653,1	36,0	1461,9	123,8	1202,0	17,8	1127,1	6,2
Чавун "	47,0	202,8	142,3	202,8	369,6	159,7	373,6	1,1	169,5	57,2	532,6	215,1
Криця та заліз. т	314,4	106,4	649,1	106,4	972,8	49,9	1066,9	9,5	1039,6	2,6	1965,2	89,0
Мідь "	3,4	0	3,4	0	1,9	44,1	1,1	42,1	0,2	81,9	0,5	150,0
Сірка "	547,6	13,0	475,2	13,0	399,6	15,8	259,9	34,9	262,1	0,8	319,7	18,2
Сірчана кисл. "	251,5	35,6	441,2	35,6	629,9	42,8	590,4	6,3	618,7	4,8	787,0	27,2
Суперфосфат "	412,5	69,4	695,1	69,4	982,4	41,3	912,2	7,1	1068,8	17,2	1381,5	29,2
Сирій шовк	5177,7	11,7	5786,2	11,7	4796,6	17,3	2925,1	38,9	4412,9	50,8	5287,8	19,8
Цукор тис. кв.	767,6	49,8	1159,9	49,8	1893,1	63,2	1293,1	30,6	2175,7	67,1	2627,9	20,8
Електрострум мн. кет.-год.	391,8	121,5	868,0	121,5	1644,0	90,5	2313,0	40,7	5214,2	120,9	7014,2	34,9
Пшениця мн. т	47,2	6,1	50,3	6,1	48,8	2,9	45,7	6,5	48,5	6,1	62,4	28,7
Кукурудза "	22,3	8,1	24,1	8,1	25,8	7,6	22,8	11,6	23,0	0,9	24,4	6,1
Вино мн. гектол.т	45,8	1,1	45,3	1,1	42,3	6,6	39,2	7,3	41,7	6,1	41,2	1,2
Оливкова олія тис. т	2,4	12,5	2,1	12,5	1,7	19,0	1,9	11,7	2,1	10,9	2,1	0

діння курсу акцій, обмеження виробництва у низці галузів промисловості тощо. Оскільки головним двигуном розвитку італійської промисловості було її експортне значіння, вона за часи інфляції була в дуже сприятливих умовах, які значно погіршали після стабілізації ліри, що можна бачити з таких даних про промисловий експорт Італії: у 1925 р. він склав 13,5 млрд. лір, у 1826 р.—13,8 а у 1927 та 1928 рр.—11,7 та 11,2 млрд. 1929 рік теж не дав поліпшення: промисловий експорт склав теж 11,2 млрд. лір. Таким чином промисловість Італії увійшла у світову кризу безпосередньо з депресивного становища. Наявність нової кризи примушений був констатувати сам Мусоліні у своїй промові у сенаті 18-XI 1929 року (За Інд. 27-XI 1930 р.).

„Наприкінці літа 1929 р. становище народного господарства Італії було задовольняючим. Але у жовтні раптом вибухла американська криза. Європейці завжди дивилися на Америку, як на країну вічного „Prosperity“, зараз же з великим жахом треба констатувати, що на зміну „розвитку“ прийшли довгі черги бідняків, що чекають на хліб та суп. Економічне становище Італії у зв'язку з кризою у ПАСШ також значно погіршало...

На щастя, італійський народ ще не звик їсти кілька разів на день і його потреби є надзвичайно скромними“.

Не кожного дня можна зустрінути таке цинічне висловлення з боку політичного діяча капіталістичної країни, де у неприхованій формі прямо визначається, хто саме має винести на своїх плечах усі труднощі кризи.

Офіційна італійська статистика не дає правильного уявлення про такі характерні для кризи явища, як безробіття, тому що вона враховує лише тих безробітних, що одержують допомогу, а допомога видається лише обмежений час. Але і у такому вигляді картина є дуже яскравою: середня кількість безробітних по всій промисловості складала: у 1929 р.—300,7 тис., у 1930 р.—425,4 тис., за 5 місяців 1931 р.—700,1, тоді як у 1925 році максимальна кількість безробітних була 156,7 тис. *).

Більш за все криза торкнулася галузів, що виробляють засоби виробництва та будівельної промисловості: на останню приходиться майже третина усіх безробітних. Значне безробіття ми маємо також у текстильній промисловості:

	1930 р.	1931 р.
Березень	49,7	90,0
Квітень	57,8	97,3
Травень	77,0	113,4

Зріст безробіття у текстильній промисловості відбувається навіть у ті місяці (квітень, травень, червень), коли загальне безробіття скорочується, завдяки сезонності. Це пояснюється поступовим скороченням експорту текстильних товарів: за першу третину 1930 р. він склав 1686,3 млн. лір, а за той же час 1931 р.—1192,5 млн. Це можна бачити також з коефіцієнту активності індустрії. По бавовнянопрядній промисловості він був у квітні 1931 р.—65,5, у грудні 1930 р.—72,1, у грудні 1929 р.—95,5. Приблизно такі ж коефіцієнти ми маємо й по тканню бавовняних тканин й по вовні, хоча остання галузь була у кризисному становищі й у 1929 р. й мала тоді ще коефіцієнт 81,9. Щодо кількості зайнятих робітників, вона становила у квітні ц. р. 67,8% від кількості у 1926 р. по бавовні і 87,0 по вовні, при чому з них 40% працювали скорочений робітничий день.

*) За даними Bolletino mensile di statistica.

Відповідні показники дає й важка промисловість: у металургії у тому ж місяці працювало 77,3% робітників у порівнянні з 1926 р., з них 19,2 у скороченому робітничому дні; у автопромисловості, яка дуже хоробливо відчуває кризу, через скорочення експорту, відповідні показники — 66,1 та 33,4.

Дуже відчуває кризу також харчова промисловість, яка має велике експортне значення й на якій відбивається скорочення експорту; зокрема це відноситься до томатоекстрактної галузі та сироваріння, які у значній мірі працювали на американський ринок й по яких дуже хоробливо відбилися надзвичайні митні тарифи, що їх введено у США. Криза харчової промисловості тісно зв'язана з сільсько-господарчою кризою, що можна бачити з даних про запаси сировини: запаси цукрової промисловості складала у липні 1930 р. (на кінець збирального сезону) 620 тис. *цнт.*, а у березні — 2160 тис. *цнт.* *).

Цілком ясно, що італійський пролетаріят, який на своїй спині несе усі труднощі кризи, відчуває це не лише в безробітті, а й у заробітній платі, яка поступово скорочувалась, що примушений був визнати сам Мусоліні, який сказав, що у цьому відношенні Італія дійшла крайніх меж **). Індекс зарплати за перші 4 місяці останніх трьох років змінювався так.

	1929	1930	1931
Січень	101,06	101,56	94,02
Лютий	100,55	100,55	91,50
Березень	99,55	100,55	89,99
Квітень	101,56	101,06	91,50

Таким чином, якраз за останній рік ми маємо значне падіння зарплати; невелике підвищення її у квітні має сезонний характер.

Італійський фінансовий капітал, підтримуючи фашизм, як свою останню надію щодо опанування рухом пролетаріату та як засіб перетворення Італії у міцну імперіалістичну державу з розвинутою індустрією, не врахував двох речей.

З одного боку соціальні відносини у країні, злиденне становище італійських трудящих мас ні в якому разі не може сприяти розвитку внутрішнього ринку; через це італійська дійсність на прикладі одної ділянки капіталістичного світу виразно підтверджує те, що капіталізм дійшов такого стану, коли він вже не спроможний сприяти розвитку продукційних сил, як це визнав останній пленум ВККІ. З другого боку, Італія не є такою міцною державою, яка могла б конкурувати з індустріальними велетнями світу й успішно боротися за перерозподіл ринків; внаслідок цього Італія на зовнішньому ринкові завжди залежить від становища світового економічного барометра, вплинути на який вона не має достатньої сили, що також щільно зв'язане з її несприятливими природними передумовами.

Не досягнута й ще одна мета — це звільнення Італії від впливу чужоземного капіталу й посилення автаркічного характеру її економіки: як ми бачили, італійська промисловість у значній мірі залежить від чужоземного капіталу, головним чином, американського і якраз у такій вузловій галузі, як виробництво електроенергії.

Хі пленум ВККІ так характеризує протилежність двох систем: „протиріччя між капіталістичною та соціалістичною системою ще ніколи не розвивалися з такою силою як зараз. З усією ясністю відкрилася не-

*) Bachi, у Wirtschaftsdienst від 5-VI 1931.

**) „Известия“ від 1-VII 1931 р.

здатність системи капіталістичного господарства, що базується на експлуатації й рабстві й є підкореною ринковій конкуренції, й перевага соціалістичного господарства, що базується на усупільненні засобів виробництва, на знищенні експлуатації, на систематичному піднесенні матеріального та культурного рівня трудящих“.

В наслідок усього цього ми бачимо, що хоча індустріялізація Італії мала деякі досягнення, завдяки сприятливій світовій кон'юктурі та інфляції в самій країні, але від цих досягнень італійська індустрія дуже швидко й легко перейшла у становище хронічної кризи, вихід з якої можливий лише тоді, коли встановлення там соціалістичного ладу відкриває можливості для цієї країни перетворитися у міцний індустріально-аграрний комбінат, який буде базуватись на співробітництві з іншими соціалістичними країнами світу.

Зараз же італійська промисловість може мати для нас велике значення, як імпортер нашого палива та сировини для важкої промисловости, а з другого боку, вона повинна нас цікавити, як конкурент нашому експорту на деяких східніх ринках.
